

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO‘PLAMI

3-JILD 5-SON

Konferensiya to‘plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O‘ZBEKISTON-2026

**BUDJET TASHKILOTLARINING ASOSIY VOSITALARI HISOBI VA UNING
TAHLILI**

Mamataliyeva Muqaddasxon Shokirjon qizi

Andijon davlat texnika instituti

Iqtisodiyot va boshqaruv fakulteti Buxgalteriya hisobi va auditi yo‘nalishi

muqaddasxongulomjonova@gmail.com

Budjet tashkilotlarida asosiy vositalar hisobi va tahlili masalasi iqtisodiy adabiyotlarda, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi normativ-huquqiy hujjatlarida atroflicha yoritilgan. Ushbu bo‘limda mavzu bo‘yicha nazariy asoslar va amaldagi me‘yoriy hujjatlarning tanqidiy tahlili keltiriladi. Asosiy vositalar, umumiy iqtisodiy nazariyaga ko‘ra, ishlab chiqarish jarayonida uzoq muddat (bir yildan ortiq) foydalaniladigan va o‘z qiymatini tayyor mahsulot (xizmat) tan narxiga qismlarga o‘tkazadigan moddiy aktivlardir. Budjet tashkilotlarida asosiy vositalarning o‘ziga xosligi shundaki, ular tijorat maqsadlarida emas, balki ijtimoiy xizmatlarni amalga oshirish va davlat funksiyalarini bajarish uchun qo‘llaniladi. Bu esa ularning hisobi va tahliliga alohida yondashuvni talab etadi. O‘zbekiston Respublikasida budjet tashkilotlarining asosiy vositalari hisobini tartibga soluvchi asosiy hujjatlardan biri – O‘zbekiston Respublikasi Moliya, Iqtisodiyot vazirliklari hamda Davlat arxitektura va qurilish qo‘mitasining “Budjet tashkilotlarining asosiy vositalari eskirishini (amortizatsiyasini) aniqlash va hisobga olish tartibi to‘g‘risidagi nizomi” (2009-yil 30-oktabr, 2028-son bilan ro‘yxatga olingan) hisoblanadi. Ushbu Nizom “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi qonunga asoslanib, asosiy vositalarning eskirishini aniqlash va hisobga olish tartibini belgilaydi. Unda yillik eskirish normalari bo‘yicha eskirishni hisoblash, uni har oy buxgalteriya hisobida aks ettirish majburiyati ko‘rsatilgan. Nizomga ko‘ra, vazirlik va idoralar o‘z tasarrufidagi tashkilotlar uchun eskirish normalarini belgilashlari mumkin, biroq ular umumiy chegaralardan oshmasligi va foydali xizmat muddati, texnik holati yoki ishlab chiqaruvchining tavsiyalarini inobatga olishi shart. Xususan, rekonstruksiya yoki modernizatsiyadan so‘ng asosiy vositalarning foydali xizmat muddati qayta baholanishi lozim.. Nizomda ayrim asosiy vositalarning eskirishi hisoblanmasligi ham belgilangan. Bularga noyob me‘moriy yodgorliklar, ta‘lim va ilmiy ko‘rgazmalar, kutubxona fondlari, mahsuldor mollari va muzey buyumlari kiradi. Bu qoida budjet tashkilotlarida mavjud bo‘lgan madaniy, tarixiy va ta‘lim ahamiyatiga molik aktivlarni asrashga qaratilgan bo‘lib, ularning hisobini o‘ziga xos tarzda belgilaydi. Amortizatsiya hisoblash asosiy vosita olingan oydan keyingi oyning birinchi kundan boshlanadi va uning dastlabki qiymati to‘liq qoplanmaguncha yoki uni hisobdan chiqarishgacha davom etadi. Har oylik amortizatsiya yillik summaning 1/12 qismi sifatida hisoblanadi. Amortizatsiya “Asosiy vositalar fondi” debetiga va “Asosiy vositalar eskirishi” subkontosining kreditiga o‘tkaziladi. Hisoblangan amortizatsiya asosiy vosita qiymatining 100% dan oshmasligi kerak. Yuqorida qayd etilgan 2028-sonli hujjat, aniqrog‘i "2028-son 30.10.2009. Budjet tashkilotlarining asosiy vositalarini..." nomli boshqa bir manbada, budjet tashkilotlarining asosiy vositalari tasnifi va ularning yillik amortizatsiya normalari batafsil keltirilgan. Bu hujjatda asosiy vositalar yetti asosiy guruhga bo‘linadi: Binolar, inshootlar va konstruksiyalar; Uzatish qurilmalari; Energiya ishlab chiqaruvchi mashina va uskunalari; Faoliyat turi bo‘yicha ishchi mashina va

uskunalar; Ko'chma transport; Kompyuterlar, periferik qurilmalar va ma'lumotlarni qayta ishlash uskunalari; hamda boshqa asosiy vositalar. Har bir guruh uchun o'ziga xos amortizatsiya me'yorlari belgilangan. Masalan, binolar va inshootlar uchun 5%, umumiy mashina va uskunalar uchun 15%, avtomobil transporti uchun 20%, kompyuterlar uchun ham 20% miqdorida amortizatsiya normasi qo'llaniladi. Bu tasniflash tizimi asosiy vositalarni hisobga olishni standartlashtirishga xizmat qiladi. Shuningdek, "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq ishlab chiqilgan 5-sonli Milliy buxgalteriya hisobi standarti (MBHS) mamlakatda buxgalteriya hisobi amaliyotini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu standartning 40-bandida asosiy vositalar amortizatsiyasini soliqqa tortish maqsadida hisoblash bo'yicha muhim qoidalar belgilangan. Unda yillik amortizatsiya normalari O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi bilan aniqlanishi va bu normalar asosiy vositalarning dastlabki (yoki tiklash) qiymatiga nisbatan foizlarda ifodalanishi ta'kidlangan. Standartga ko'ra, belgilangan yillik amortizatsiya summasi moliyaviy davr davomida muntazam va bir xil tarzda xarajatlarga o'tkazilishi shart. Ushbu mexanizm asosiy vositalarga qilingan xarajatlar soliqqa tortiladigan daromadga qanday ta'sir qilishiga yagona yondashuvni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, moliyaviy hisobot yuritishda izchillikni va soliq qonunchiligiga rioya etilishini rag'batlantiradi. Garchi budget tashkilotlari tijorat korxonalarini kabi soliq to'lamasada, 5-MBHSning umumiy qoidalari amortizatsiyaning iqtisodiy mohiyatini belgilashda konseptual asos bo'lib xizmat qiladi.

O'tkazilgan tadqiqot va normativ-huquqiy hujjatlarning chuqur tahlili budget tashkilotlarining asosiy vositalari hisobi va tahlili sohasida qator muhim natijalarni aniqladi. O'zbekiston Respublikasida bu sohani tartibga soluvchi mustahkam normativ-huquqiy baza mavjud bo'lishiga qaramay, uning amaliyotda qo'llanilishida ba'zi muammolar va takomillashtiriladigan jihatlar aniqlandi. Asosiy vositalarning tasnifi va amortizatsiya normalari tizimi: "Budget tashkilotlarining asosiy vositalari eskirishini (amortizatsiyasini) aniqlash va hisobga olish tartibi to'g'risidagi nizom" va "2028-son 30.10.2009. Budget tashkilotlarining asosiy vositalarini..." hujjati budget tashkilotlarida asosiy vositalarni tasniflash va ularning amortizatsiya normalarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu hujjatlar asosiy vositalarni aniq yetti guruhga ajratgan holda, har bir guruh uchun yillik amortizatsiya normalarini (masalan, binolar uchun 5%, avtomobil transporti uchun 20%) belgilagan. Bu tizim hisobni standartlashtirish va yagona yondashuvni ta'minlashda juda samaralidir. Eskirishni hisoblashning boshlanishi va tugallanishi (olingan oydan keyingi oydan boshlab, qiymat to'liq qoplanmaguncha) aniq belgilangan. Bu qoidalar hisobga olish jarayonida izchillikni ta'minlaydi. Amortizatsiya hisoblashning o'ziga xosliklari: Budget tashkilotlarida amortizatsiya hisoblashning asosiy maqsadi — buxgalteriya hisobida asosiy vositalar qiymatini qisman xarajatlarga o'tkazish va ularning holatini aks ettirishdir. Tijorat tashkilotlaridan farqli o'laroq, budget tashkilotlarida amortizatsiya hisoblashning asosiy funksiyasi soliqqa tortiladigan bazani kamaytirish emas, balki aktivlarning qiymatini real aks ettirish va ularning eskirish darajasini nazorat qilishdir. Bu yerda 5-MBHSning amortizatsiyani soliqqa tortish maqsadida hisoblash bo'yicha qoidalari umumiy prinsipial asos bo'lib xizmat qilsada, budget tashkilotlari uchun 2028-sonli Nizom asosiy hisobga olish

qoidalarini belgilaydi. Amortizatsiya hisobi “Asosiy vositalar fondi”ga debetlanib, “Asosiy vositalar eskirishi” subkontosiga kreditlanishi byudjet hisobining o‘ziga xosligi hisoblanadi. Hisobga olishdagi muammolar va cheklovlar: Foydali xizmat muddatini qayta baholash murakkabligi: Nizomda asosiy vositalarning foydali xizmat muddatini rekonstruksiya yoki modernizatsiyadan so‘ng qayta baholash zarurati belgilangan. Biroq, amaliyotda ushbu jarayonni amalga oshirish, obyektiv mezonlarni qo‘llash va hujjatlashtirish murakkablik tug‘dirishi mumkin. Bu, o‘z navbatida, amortizatsiya hisobida noaniqliklarga olib kelishi mumkin.. Yangi texnologiyalarni hisobga olish: Kompyuterlar va boshqa ma‘lumotlarni qayta ishlash uskunalari uchun 20% amortizatsiya normasi belgilangan. Biroq, zamonaviy texnologiyalarning tezkor rivojlanishini hisobga olsak, ularning jismoniy eskirishidan ko‘ra ma‘naviy eskirishi tezroq sodir bo‘ladi. Mevjud normalar doim ham ushbu ma‘naviy eskirishni to‘liq aks ettirmasligi mumkin. Hujjatlarning o‘zgaruvchanligi va tushunilishi: “No. 3144 20.03.2019. Budget accounting of the Republic of Uzbekistan...” hujjat kabi manbalarda ko‘rsatilganidek, normativ hujjatlarga tez-tez o‘zgarishlar kiritiladi. Bu o‘zgarishlar buxgalterlardan doimiy monitoring va bilimlarini yangilab borishni talab qiladi. Shuningdek, "8-Mavzu. Byudjet Tashkilotlarida Asosiy Vositalar Va Nomoddiy Aktivlar Hisobi" va "Asosiy Vositalarga Amortizatsiya" kabi onlayn resurslarning foydalanuvchilar tomonidan baholanmaganligi (0 reyting, 0 ovoz) mazkur hujjatlarning amaliyotda yetarlicha tushunilmayotganini yoki ularni qo‘llashda qo‘shimcha tushuntirishlarga ehtiyoj borligini ko‘rsatadi. Ma‘naviy eskirish hisobiga olmaslik: Budjet tashkilotlarida amortizatsiya, asosan, jismoniy eskirishni hisobga oladi. Ma‘naviy eskirish (texnologik o‘zgarishlar tufayli aktivning qiymatini yo‘qotishi) hisobda to‘liq aks ettirilmasligi mumkin, bu esa asosiy vositalarning real bozor qiymatini buzishi va ularni almashtirish to‘g‘risida qaror qabul qilishda qiyinchiliklar tug‘dirishi mumkin. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston Respublikasida budjet tashkilotlarining asosiy vositalari hisobi mustahkam normativ-huquqiy bazaga ega bo‘lib, ularning tasnifi, amortizatsiya normalari va hisobga olish tartibini aniq belgilaydi. Ushbu tizim moliyaviy hisobotlarning standartlashtirilishi va izchilligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Biroq, amaliyotda ba‘zi masalalar, masalan, foydali xizmat muddatini qayta baholashning murakkabligi, texnologik tezkor eskirish va normativ hujjatlarning doimiy o‘zgarishi bilan bog‘liq qiyinchiliklar mavjud. Onlayn resurslarning foydalanuvchilar tomonidan baholanmaganligi esa, mavjud axborotlarning yetarlicha tushunilmaganligini yoki qo‘shimcha tushuntirishlarga ehtiyoj borligini ko‘rsatishi mumkin. : Asosiy vositalarni inventarizatsiya qilish, harakatini nazorat qilish va amortizatsiyasini avtomatlashtirilgan tarzda hisoblash imkonini beruvchi yagona axborot tizimlarini joriy etish yoki mavjudlarini takomillashtirish. Bu hisobga olishdagi xatolarni kamaytirish, ma‘lumotlarning aniqligini oshirish va tahlil jarayonini tezlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu tavsiyalar budjet tashkilotlarida asosiy vositalar hisobi va boshqaruvining shaffofligi, samaradorligi va ishonchliligini oshirishga qaratilgan bo‘lib, natijada davlat mablag‘laridan foydalanishda yanada oqilona qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 8-Mavzu. Byudjet Tashkilotlarida Asosiy Vositalar Va Nomoddiy ... – <https://www.scribd.com/document/952709417/8-Mavzu-Byudjet-Tashkilotlarida-Asosiy-Vositalar-Va-Nomoddiy-Aktivlar-Hisobi>
2. Byudjet tashkilotlarining asosiy vositalarini eskirishini aniqlash va ... – [https://buxgalter.uz/oz/doc?id=351207_byudjet_tashkilotlarining_asosiy_vositalarini_eskirishini_an qilash_va_buhgalteriya_hisobida_aks_ettirish_tartibi_to% E2% 80 %98g% E2% 80%98risidagi_nizom_\(av_tomonidan_30_10_2009_y_2028-son_bilan_ro% E2% 80%98yhatga_olingan_30_09_2009_y_moliya_vazirligining_95-son_iqtisodiet_vazirligining_85-son_davlat_arhitektura_va_qurilish_qo% E2% 80%98mitasining_6-son_qarori_bilan_tasdiqlangan\)&prodid=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana](https://buxgalter.uz/oz/doc?id=351207_byudjet_tashkilotlarining_asosiy_vositalarini_eskirishini_an qilash_va_buhgalteriya_hisobida_aks_ettirish_tartibi_to% E2% 80 %98g% E2% 80%98risidagi_nizom_(av_tomonidan_30_10_2009_y_2028-son_bilan_ro% E2% 80%98yhatga_olingan_30_09_2009_y_moliya_vazirligining_95-son_iqtisodiet_vazirligining_85-son_davlat_arhitektura_va_qurilish_qo% E2% 80%98mitasining_6-son_qarori_bilan_tasdiqlangan)&prodid=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana)

